

NOVICE

gospodarskih, obertnijskih in narodskih stvari.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XIII.

V Ljubljani v sredo 8. avgusta 1855.

List 63.

Ozir na letošnjo letino po svetu.

Ne le kmetovavcem, temuč vsacemu, kteremu je kaj mar za občni blagor, bo menda všeč, da zve: kako kaže letošnje leto v mnogoverstnih pridelkih, in to zvediti jim bo toliko ljubši, ker se je slišalo od hudih povodinj po nekterih krajih, od hude toče po družih, kakor tudi od pozebljene ozimine tu in tam. Da vse to bo nekterim barantačem in špekulantom veliko skerbi prizadjalo, da bi utegnili živeža primanjkovati, je gotovo, ker je znano, kakošne dobre duše so ti špekulanti in kako iz serca skerbé za — svoj žep. —

Povodinj in toča ste hude za tistega, kterega zadene, sploh pa ne podražite cene. Pozebla je ozimina po več krajih Europe, posebno rež, al ker je vreme pozneje vgodno bilo, se je precej spet popravila tako, da le rež so mogli tam pa tam podorati. V južnih deželah Europe se je reží veliko pridelalo, v severnih pa le srednjo mero. — Za pšenico je bilo letošnje leto skor povsod prav dobro. — Ogersica in drugi zimski oljnati sadeži so le tu in tam pozebli, večidel pa je pridelk posebno na Ogerskem tako obilen, da je cena tega olja že nekoliko padla in da bo berž ko ne še. — Jaro žito, ječmen in oves, se je obneslo po celi Europi posebno dobro, le na bolj pešeni zemlji je oves zavolj spomladanske suše bolj redek bil. — Krompir ne more lepši biti kakor je; cvetel je letos tako kakor pred letom 1845, in cvetje je nastavilo precej semena, ki le tu in tam odpada. Od krompirjeve bolezni ni dosihmal skoraj nič slišati. Če ostane vreme gorko in suho, in če ne bo pogostoma deževalo in na to spet sonce sijalo, smemo upati, da letos ne bo tiste kuge, ktera je že toliko škodo napravila po svetu. — Turšica, ki je spomladi zavolj pomanjkanja gorkote in dežja slabo kazala, se je popravila, da je veselje. — Hmelj stoji večidel po vsih deželah lepo, posebno lepo pa na notrajnem Austrijskem; na Angležkem pričakujejo posebno dobre letine. — Fižola se bo pridelala na kupe.

(Konec sledí.)

Od češpljevega drevja,

njegov slabi stan, vzroki tega in kako jih odverniti.

(Konec.)

Da se bo češplja dobro sponašala, naj se ravna takole:

Iz češpljevega drevesa naj se ne terpi noben postransk izrastek; skerbno naj se berž odpravi, ker je le škodljivec svoji materi. Kdor že noče taci izrastkov zavreči, naj jih presadi, če imajo že svoje korenine, v močno, globoko prekopano zemljo, in potem ravna ž njimi, kakor se sicer ravna z mladim drevjem v sadiščih (vertnih šolah). Na to vižo zgodaj ločeni od maternega drevesa, bojo pognali več in bolj močnih korenin, bojo sami za-se rastli, se krepkeje zrašali in za presajenje bodo bolj pripravi.

Še veliko bolje pa bo skerbel gospodar za izrejo zdravega in močnega češpljevega drevja, če si ga izredi iz pešká, ker to je izreja kakor jo natora terja. To je gotovo, da tako drevesice naredi močnejše korenine, in iz teh izvira močno in zdravo drevo.

Dosihmal se napravljajo sadišča ali vertne šole za jabelka, hruške, češnje itd., in zatega voljo imamo od tega sadja bolje drevesa. Čas je, da ravno tako začnemo s češpljevim drevjem, da tudi ta sad spravimo na boljše. Češpljeve sadišča pa naj bojo v dobri zemlji in v globoko prekopani; v njih naj ostanejo mlade češplje, da so že precej močne, namreč za pavec debele; sicer naj se gleda na to, da lepo ravno rastejo in da veršič (krono) še le naredé precej visoko.

Skušnje učé, da mlado češpljevo drevje, ki je v sadiščih precej močno izrastlo, se po presadbi bolje sponaša, — da lepo ravne in šibke drevesa hitreje rastejo, in da se drevje z visokejim verhuncom ne poškoduje tako lahko.

Nismo pa zastonj rekli, naj se češpljam izbere dobra zemlja in naj se skerbno obdeluje. Drevo toliko veselejše raste, kolikor bolje je bilo oskerbovano v mladosti. Kakor je z živaljo, tako je tudi z rastlinjem. Če je bilo mlado živinče zanemarjeno, ne bo nikdar nič posebno dobrega iz njega, čeravno je pozneje pridno gleštano bilo. Ni res, da drevje, ki je izperva v prešlabi zemlji, potem čversto raste, ako pride v dobro. Kar je zamorjeno izzačetka, bo medlo ostalo vse žive dni. To sem stokrat skusil. Iz prešlabe zemlje v dobro presajene mlade drevesa se niso nikdar tako dobro obnašale kakor une, ki sem jih ž njimi presadil iz dobre zemlje, čeravno sem oboje enako oskerboval. V slabi zemlji zamorjenemu mlademu drevju se skerčijo vse žilice, ki serkajo redivne soke v se; po taci skercenih žilah pa se ne morejo pretakati sok, in če pridejo pozneje tudi v dobro zemljo in dobivajo dosti živeža, kaj jim vse to pomaga, če ga ne morejo v se spraviti!

Da pa je treba na češpljevo drevje tudi potem skerbno paziti, ko je že iz sadišča presajeno bilo, vsak sam lahko spozná. Pri presajevanju je gledati na pripravo lego kraja in pripravo zemljo, kamor se ima češplja presaditi: obojemu streže bolj nizek kraj, — potem na to, da je jama, kamor se presadi, prostorna, široka, — da se večkrat zemlja odkoplje in pognoji, — drevo maha otreblja in mnogoverstnega merčesa, ki mu škoduje.

Marsikdo misli, Bog vé, kaj je storil, ako zemljo okoli drevesa poverh enmalo okoplje! To pa ni dosti, zato, ker tu so le debele korenine, — te pa nimajo z izrejo drevesa nič opraviti. Naj bolje se prileže drevesu, ako zemljo bolj na globoko na tistem mestu zrahljamo in pognojimo, kjer so tiste korenine, ktere v zemljo segajo, — te so prave popijavke in serkajoče koreninice, po kterih se redi drevo.

F—r.

NOVIČE

gospodarskih, obertnijskih in narodskih stvari.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XIII.

V Ljubljani v saboto 11. augusta 1855.

List 64.

Od zarezanja živih graj ali mej *).

Žive graje ali meje so velika dobrota tudi zato, ker pripomorejo k prihranjenju lesa, ki se ga za rante, plantine, plotove in druge lesene mertve ograje veliko potрати.

Zato je že po višjem ukazu leta 1771 zapovedano bilo, da naj se namesto mertvih žive graje povsod zarezajo. Nahajamo res mnogega germja pri nas v šumah (gojzdih) in po logih, tudi po mejah ob potih in na polji, pa le poredkoma raste; ne zamore polja ali kakega koli obdelanega zemljišča živine obvarovati; raste le svojeglavno brez oskerbi, in verh vsega tega se zlasti pozimi zavolj silnega pomanjkanja derv tako poseka, da se nikdar gosto ne zaraste; nikjer ni terdne žive graje iz njega, zakaj njegove veje, če tudi zapletene, se kmali spet po svoji vehtnosti ali skočnosti zravnaajo in verzéli pusté, skozi ktere živina lahko predere, ako se ven in ven ne popravljaajo. Dosti graj se more tudi v naših okrajnah brez zelenega germja le samo iz pobranega ternja, gloga ali ternjul, šibkov ali robidja narediti, pa z velikim trudom se mora to ternje semtertje iskati in spravljati. Vse leté truda polne in zamudne opravila pa zareja živih graj odnese; le enkrat je treba za-nje truditi se, kar je za mertve graje vsako leto potrebno. Žive graje niso le samo terdne in stanovitne, temuč tudi prijetne očém, in verh tega se iz njih tudi dovolj šibja, vej, nekoliko drobnih derv in drobnega lesa za domačo rabo pridobi, kar vse v dervobožnih krajih veliko verže.

Žive graje pa se morajo zarediti po naravnem naredu in po svojih posebnih pravilih, če hočemo, da svoj namen spolnujejo, to je, da overajo zaletanje živine s terdnostjo in goščo svojo, in da dolgo terpé. Sedanji čas, če si tudi kdo kako živo grajo zarediti želi, vzame navadno sadeže za to potrebne le kmali iz logov ali iz germja brez ozira na to: ali so po svoji lastnosti in dosadanji rašči dobri, ali niso morebiti doz daj v preveliki gošči ali senci revno rastli, ali zlo prerašeni in zaterti bili, — brez premislika: ali je zemlja tem sadežem pristova ali ne; presajajo se sadeži brez zbere vsi zmešani in ne gleda se več na-nje, naj rastejo, kakor jim je drago; k večem jih tako privezujejo, če po volji gospodarja prav ne rastejo, da zlasti njih spodnje veje, ki bi imele nar bolj goste in žive biti, vsahnejo in verzéli narejajo.

Treba je najpred vediti, da žive graje se le s šajenjem zakojé (zaredé), zakaj predolgo bi se moglo čakati in na zadnje bi še le luknjasta graja bila, ako bi germja seme le tam zasejal, kjer hočeš živo grajo imeti; tudi plot bi mogel dolgo tam stati, zakaj pri naj boljši opravi vendar vse vsejano zernje ne kali. Treba je tedaj za živo grajo dovolj sadik iz dobrega germja preskerbeti. Sadike naj se ne jemljejo iz goščavja pretamnega, temuč zraščene naj so ali

med redkim germjem ali ob kraji logov, ne zadahnjene, temuč zdrave in lepe dve do tri leta stare, naj so že iz pelka izraščene mladike ali pa koreninski izrastliki. Če se pa dovolj takih dobrih sadik ne dobi, in da bi se mogli le revni zadahnjeni zaperdiki v graje presajati, bi se njih veči del pokazilo, in zastonj bi bilo prizadevanje. Taka se večidel res godí, zato se pa tudi lepih terdnih živih graj ne vidi.

Nalašč je treba tedaj in skerbno dobre sadeže za žive graje si rediti. Odmeni naj se v to na vertu ali kje drugod v zavetji kaka leha obdelana kakor zelnik, pa ne pognojena. Po leti lehi naj se ob dobi drevne setve jarčiči plitvi in ozki po pol čevlja saksebi naredé, in poseje naj se va-nje, vloží ali potakne germovo seme, pelki ali koščice, né pregosto in tako, da bliže skup pridejo, in zapergajo naj se s parstjo kolikor je treba. Vsacega drevja seme naj se posebej in ne vse zmešano poseje, da bo tudi mladje tako razsebljeno zrastle. Pogostno polivanje, pletva plevela, in zakrivanje mehkega kličja ob mrazu, če je treba, bode kmali sadežu lepo rast dalo in povernilo takega oskerbljenja trud. Dve do tri leta odraščeni sadeži se utegnejo že iz verta vzeti in v grajo zasaditi; pristrižejo ali prikrajšajo se jim enmalo vejice. Ni treba velike lehe zato, — na prostoru pet sežnjev dolgem in širokem 2700 sadik lahko prirediš, in izdale ti bodo za grajo 160 sežnjev dolgo. Med sadikami za grajo odmenjenimi si boš tudi mogel dosti divjakov za cepljenje sadja prirediti, in dvojjo korist boš imel tako.

(Dalje sledí.)

Ozir na letošnjo letino po svetu.

(Konec.)

Zunaj Ogerskega, Erdeljskega, Slavonskega in Horvaškega *) so po vsih družih deželah vinogradi letos bolj slabi. Mlada terta je že spomladi škodo terpela, grubance so v dobrih legah pozeble; zraven tega je ob tertnem cvetji na Štajarskem, nadvojvodini avstrijski in ob Rajnu zlo deževalo, in tako bo pridelk k večem sreden. Sicer so pa jagode za sedanji čas prav velike, lepe, in če bo jesen dobra, bo tudi vino dobro. Na Štajarskem je le tam pa tam po plantah sled tertne bolezni, drugod ne. V južnih deželah, kakor v Istrii, na Primorskem, južnem Tiroljskem, Laškem in južnem Francozkem je sicer bolezen še precej huda, vendar manj kot preteklo leto. — V sadji se zamore letošnja letina po vsi Europi komaj srednja imenovati; na severnem Nemškem so pomladanski mraz in hrošči (kebri) veliko škodo napravili, v južnih deželah pa mraz in veter od 22. do 27. aprila. Pomina vredno je, da po več deželah je jelo češnjevo in češpljevo drevje zlo sahnéti. Jabelka in hruške bojo še nekaj imele; češplje so se le v bolj nizkih krajih, v dobri zemlji in blizo hlevov obder-

*) Nepozabljivi rajni gosp. Janez Zörer je izročil pred več leti krajnski kmetijski družbi rokopis „o gojzdnarstvu“ v slovenskem jeziku, kateri je vreden, da ga nekoliko podamo občinstvu v poduk in posnemo. Vred.

*) Le od strane smo slišali, da tudi na Krajnskem na Dolenskem in Vipavskem letos terta dobro kaže. Al je res ali ne, ne vémo, ker še nihče ni o tem nič na znanje dal. Vred.

žale. Orehov bo malo. — Sena (merve) ni posebno veliko; v nekterih krajih se ga je dosti nakosilo, pa se ni moglo dobro spraviti. Ni se tedaj čuditi, ako se od več strani slišijo tožbe, da bo živinske klaje primanjkovalo, katerim pritožbam se tako dolgo ne bo v okom prišlo, dokler gospodarji ne bojo več turšice, prosa, graha, repe itd. sadili. Otave menda ne bo dosti. — Cena mesa se povsod podražuje, ker se ga vsako leto več potrebuje in goveje živine veliko manj iz Rusovskega pride. — Volne se je letos veliko več nastriglo kot lani, in kupčija z volno se je letos zelo poživila. Na Ogerskem se naj žlahnejša volna od enkrat striženih ovac kupuje cent po 155 do 190 fl., manj žlahna po 110 do 140 fl., srednja po 90 do 110 fl., borna (ordinar) pa po 60 do 80 fl. cent. — Svile (žide) se je malo pridelalo, na Laškem komaj polovica navadnega pridelka.

Sploh tedaj zamoremo reči, da letošnje leto, kar zadeva žito in oljnate rastline, se sme dobro imenovati, in če še krompir ostane zdrav, se mora ponížati cena živeža sploh, vključ črnim oblakom, ki še zakrivajo politično nebo nepomirjenega sveta.

(Woch. d. steim. LWG.)

Starozgodovinski pomenki.

Rimska cesta od Emone na Celejo.

Rimska cesta iz Emone proti Celji je v Peutingerjevi tabli tako zaznamovana: Aemona IX m. p., Savo fluvio XI, ad Publicanos VI, Adrante XXXVII, Celeja. Drugač je v jeruzalemskem potopisu: Aemona X m. p., Mutatio ad quartum decimum XIII, Mansio Hadrante. Fines Italiae et Norici XIII, Mutatio ad Medias XIII, Celeja. V Antoninovem potopisu pa je kratko: Aemona XXV m. p., Adrante XXIV, Celeja.

Kje so stali vsi ti kraji? Samo ena postaja, med Emono in Celejo v sredi, je znana, namreč Adrans ali Hadrans, to je, Trojan, blizu krajske in štajarske meje. Staro in novo ime si je še podobno; Drana, Darjana, Trojan je eno; korenika je dar, ter, tor, ktera je služila v poznamljenje bika, gor in rek, kakor gosp. Terstenjak razlaga. Pa tudi starih spominkov se je ondi več našlo; Schönleben ima že (Carn. App. str. 223.) dva zapisana: „Ulpia Firmina annor. trig.“ etc., in „I. O. M. (Jovi Optimo Maximo) Antonius Julianus“ etc.; Vodnik je našel (Mitth. d. hist. Vereins 1848 str. 88) še dva druga, na enem je celo ime te postaje: „Liberio Patri sac. Abascantus Antoni Rufi s.“, dalje: „D. I. M. (Deo Invicto Mithrae) Eutiches Juliorum C. P. P. serv. Ser. Stationis Bojod. Exvil. Benigni Vil. Stat. Atrant. Aram cum signo Lunae. P. R. S. C. Lasenii L.“; poslednji kamen je zdaj v ljubljanskem muzeji. Ti kamni so znamenje, da kraj ni mogel biti ravno malo vreden; za trojno božanstvo namreč pričujejo, da je bilo ondi časteno, vmes tudi slavni Mithra. Pa v Gorici je Vodnik vedil še za dva kamna v grof Atemsovi palači (Mitth. d. hist. Vereins 1848 str. 89.), na katerih je tudi ime Atrans pisano: „Norejae August. et Honori Stat. Atrant Bellicus et Eutiches OSc. Stat. ejusdem ex vot.“; po tem: „Atranti Aug. Sac. Fortunatus G. Antoni Rufi Proc. Aug. Ser. Vil. V. S. L. M.“ Po tem takem je bilo ondi tudi božanstvo Noreja časteno, z egiptovsko Izido enako; zraven pa je še novo božanstvo Atrans; kaj ko bi bil to egiptovski Osiris s turovo ali bikovo glavo, s katerim je indijski Šiva soroden? Čerke Ser. razlaga Vodnik za Scriptor, to je, pisar; po takem imamo tukaj še imena rimskih uradnikov na Adranski postaji. Vodnik je dalje ondi našel stare opeke, rimske verče zdrobljene; rimski denarji so bili že dostikrat najdeni. Verh tega so poleg Trojan še ostanjki dolzega zidú,

od kterege ima še soseska Podzid ime; morebiti, da so bile ondašne soteske, koder je šla velika cesta iz Panonije v Italijo, ravno tako zavarovane in zaterjene, kakor soteske čez Hrušico.

Vse manj je pa od družih postaj povedati. Savo fluvio je bil most ali brod čez Savo; pa število rimskih milj ga višje deva, kakor je zdaj pri Černučah na dunajski cesti. Ta postaja bi tedaj bila utegnila biti pri Medvodah, kjer je Sava med pečovje zelo stisnjena, in je bil pred kratkim časom še lesen most, ali pa celó pri Smljedniku, kjer je močno rabljen brod čez Savo. Od tega prehoda je šla cesta brez dvoma na severni strani Šmarne gore dalje; in tedaj bi bila postaja „ad decimum quartum“ iskati pri Mengšu. Ker je od Emone do ondod le 10 rimskih milj pisanih, in ne 14, je to znamenje, da je pozneje prehod čez Savo že nižje bil, morebiti pod Šmarno goro, ali pa nižje pri s. Jakobu, kjer je bil nekdanji poglaviti brod. (Schoenleben Apparat. str. 102). Linhart sicer stavi imenovano postajo na Terzin pri Bišati; pa Menguš je gotovo star kraj; ondi so našli pred nekterimi leti stare kamnate stebre, iz opek zidan rimsk grob z verčem za pepél in steklenico za solze; ime kraja (po nemški Mannsburg, kdaj Maingosburg) se kaže prav iz latinske besede Mansio popačeno; tudi je v bližnjici kraj Dernovo, enako kakor pri Kerškem.

Postajo ad Publicanos Schoenleben išče pri Blagovici (Apparat. str. 101.), Linhart „Gesch. von Krain“. Bd. I. str. 320) in za njim Muhar pa pri Podpeči; pa po številu rimskih milj je Blagovica preblizo Trojan, in Podpeč predaleč; pri Podpeči je tudi silno tesna dolina. Krašna bi utegnila nar bolj primerjena biti, samo da bi jo kaj drugega priporočevalo; morebiti da je v imenu spomin na božanstvo Kraka ohranjen. Postajo „ad Medias“ pa devajo sploh na Vransko, tako Linhart, tako Muhar; po daljavi vendar ta kraj ni ravno na sredi med Trojanami in Celjem, kakor bi morebiti kdo po imenu hotel soditi.

(Konec sledi.)

O slovstvinih zadevah.

Slovenski rodovnik žlahte in svakovščine.

(Konec.)

43. Moj predde, ali stari stari oče po materi.
44. Njegova žena, moja predbabica, ali stara stara mati po materi.
45. Mojega preddega prvi sin, moj ded, ali stari oče po materi.
46. Mojega preddega drugi sin, moj stari ujec.
47. „ „ hči, moja stara ujna.
48. Mojega deda žena, moja babica, ali stara mati po materi.
49. Mojega deda prva hči, moja mati, moje žene tašča, njenega brata in njene sestre svakernja.
50. Mojega deda sin, moj ujec, moje žene, njenega brata in njene sestre svaker.
51. Mojega deda druga hči, moja ujna, moje žene, njenega brata in njene sestre svakernja,
52. Mojega ujca žena, moja ujkinja.
53. „ „ sin, moj ujčnik.
54. „ „ hči, moja ujčina.
55. Moje ujne mož, moj ujnjak.
56. „ „ sin, moj ujnjinik.
57. „ „ hči, moja ujnina.
58. Mojega očeta in moje matere prvi sin, jez.
59. „ „ „ „ „ drugi sin, moj brat, moj pristni brat, moje žene, njenega brata in njene sestre devir ali svaker.
60. Mojega očeta in moje matere hči, moja pristna sestra, moje žene, njenega brata in njene sestre devirina ali svakerina.